

KUGLICS GÁBOR

Festetics György és családja mint molnári lakosok

Még a 2010-es évek első felében megkerdeztem Püspökmolnári akkori legöregebb lakóját, Varga Istvánt (1920–2018), aki tősgyökeres helybeli lakos volt, hogy emlékszik-e az 1927-ben lebontott egykori molnári kastélyra. Emlékezett rá, egyúttal azt is elmondta, hogy amikor a gróf a kastélyban tartózkodott, akkor a tetejére felhúzták a magyar zászlót. Nos, Pista bácsi természetesen nem Festetics Györgyre gondolt, hiszen ő az 1920-as években már régóta nem élt. A lebontás előtti utolsó pár évben – egy újsághír szerint¹ – gróf Széchenyi Jenő volt a kastély birtokosa, de egyrészt Pista bácsi találkozhatott olyan személlyel, aki mesélt neki a Festetics György-korabeli időkről, másrészt pedig joggal feltételezhetjük, hogy amikor egy magyar miniszter – Festetics György – a kastélyban tartózkodott, akkor ugyancsak felhúzták az épület tetejére a magyar lobogót.

E rövid, személyes bevezető után térjünk rá írásom témájára, tolnai gróf Festetics (II.) Györgynek és családjának a viszonyára (egyik) lakóhelyével, Molnárral. (1907-től: Rábamolnári; 1949-től, a [Rába]Szenttamásból és [Rába]Püspökiből álló Püspöktamásival való egyesülés után: Püspökmolnári.) Festetics György tágabb értelemben vett családjába a felmenőit is beleérthetjük, ezért röviden apai nagyanyja családjára, a Molnáriban élt Sallérokra is kitérek.

A „jakabházi” nemesi előnevet viselő Sallér család Mária Terézia adománya révén került Molnáriba. A királynő az 1789-es másolatban fennmaradt, 1744. március 9-én

kelt adománylevelében² jakabházi Sallér Istvánnak (meghalt: 1762) azt a molnári birtokrészt, amelyet ő – az itt birtokos Nádasdy család ezen ágának örökösével, Klárával kötött házasság révén – használt. A házaspár még ebben az évben elkezdte felépíteni emeletes kastélyát a birtokon. A Sallér család tagjai már a 16. század óta a Batthyány-család familiárisai, szolgálóemberei voltak, így Batthyány Lajos nádorrá választását (1751) követően Sallér Istvánra is nagy előrelépési lehetőség várt: a Királyi Kúriára került, alnádor (vicepalatinus) lett. Ez a cím szerepel az általa építtetett családi sírbolt zárókövén, a Molnárral szomszédos Szenttamás község katolikus templomában (ma ez Püspökmolnári középső része). Fiuk, István (1726–1789) szolgabíróként szerepel a forrásokban, akinek a Motesiczky Judittal kötött házasságából született Sallér Judit (1766–1829), a család utolsó tagja.³ 1793-ban készült, az úkszüelőig visszanyúló díszes családfája megtalálható Budapesten az Országos Levéltárban.⁴

Sallér Judit két év ismerkedés, udvarlás, családi egyeztetések után 1783 tavaszán ment hozzá tolnai gróf Festetics (I.) Györgyhez, aki akkor még katonáskodott. (Az ő testvére volt Festetics Julianna, aki a Nemzeti Múzeumot és az Országos Széchényi Könyvtárat megalapító gróf Széchényi Ferenchez ment

1 Egy Festetic-birtok eladása. = Délmagyarország, 1925. szept. 17. 7. p.

2 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) E 156. U. et C. F 159. No. 23. 157–160. p.

3 A jakabházi Sallér család leszármazási tábláját közli Szuha Márton: Vasvármegye nemes családjai. Bp., 1998. 127–129. p.

4 MNL OL P 235. Festetics-levéltár Gersei Pethő család iratai 141. kötet 314–315. p.

feleségül, házasságukból született Széchenyi István. I. György gróf tehát a „legnagyobb magyar” nagybátyja volt, akivel így Sallér Judit is rokonságba került.)

Sallér kisasszonyról leendő apósa, Festetics Pál ezt írta a fiának: „Magyarországnak ennél jobb partija nincsen.” Ezzel a mintegy 400 ezer forintra rúgó hozományra célzott, amire a Festeticseknek nagy szükségük volt...⁵ Ennek ellenére feljegyezték róla, hogy „csillogkeresztes hölgy létére faggyúgyertyaöntéssel is foglalkozott, szappant főzött, font s értett a főzés mesterségéhez is, s aki a gazdaasszonykodás terén utasításokkal szolgált Nagyváthy Jánosnak a »Magyar Házi Gazdaasszony« című munkája megírásához”.⁶

Sallér Judit többnyire követte katonáskodó férjét annak szolgálati helyére, s csak a várandósságai idején tartózkodott Bécsben vagy valamelyik családi birtokközpontban. Első gyermekük, László 1785-ben született, majd nagyjából kétévente három lány jött a világra: Szidónia, Julianna és Viktória. A házastársak azonban egy idő után annyira eltávolodtak egymástól, hogy Festeticsné elköltözött Keszthelyről, formálisan nem váltak el, de különváltan éltek halálukig.⁷ Sallér Judit (újra) Molnáriban rendezte be birtokközpontját, és a Magyar Országos Levéltárban fellelhető családi levéltár⁸ szerint jól dokumentált gazdálkodást folytatott. 1829-ben bekövetkezett halála után ő is a szenttamási templom Sallér-kriptájában nyert végső nyu-

A Sallér család kriptája a szenttamási templomban (Kuglics Gábor felvétele)

godalmat. (Temetésének rendjét – a fia által készített és szerencsésen fennmaradt utasítások révén – ismerjük.⁹) A püspökmolnári plébánia irattárában található feljegyzések és egy újságcikk szerint Sallér Judit menyee, Festetics László felesége, az 1856-ban elhunyt Hohenzollern-Hechingeni Josephine (1790–1856) német hercegnő, csillagkeresztes és palotahölgy is ebben a kriptában nyugszik.¹⁰

Itt már eljutunk „történetünk főhőiséhez”, aki a keresztségben ugyanúgy a György nevet

5 Szabó Dezső: A herceg Festetics-család története. Bp., 1928.

6 Cs. A.: Gróf Festetics Györgyné szül.: Jakabházi Sallér Judith. = Keszthelyi Hírlap, 1897. okt. 17. 1. p. Bár a cikk csupán egy tárca, amely a grófné halála után hetven évvel íródott, de nem gondoljuk, hogy a Festetics György érdemeit számon tartó Keszthely újságjában érdemeihez képest túldicsérnék a Festetics Györgytől különvált korábbi feleségét.

7 Kurucz György: Festetics György gróf. = Zalai Múzeum, 9. 1999. 268–269. p.

8 MNL OL Festetics-levéltár P 275.

9 MNL OL P 248. Festetics László iratai, 11. tétel: Utasítások 1819–1845, fol. 6–9. Ismertette: Ugry Bálint: Festetics László utasításai anyja, Sallér Judit temetésének rendjéről. 1829. március 29. és április 3. Vasi Szemle (továbbiakban: VSZ), 2017. 1. sz. 83–90. p.

10 Tolnai gr. Festetics Josephine... = Budapesti Hírlap (továbbiakban: BH), 1856. márc. 30. 3. p.

kapta, amit a keszthelyi Georgicont megalapító és a Helikon ünnepségeket megszervező híres nagyapja is viselt. Tolnai gróf Festetics (II.) György 1815. április 23-án született Bécsben gróf Festetics László (1785–1846) császári és királyi kamarás és az említett Josephine hercegnő házasságából. Györgynek egy nővére született (Ilona Jozefina Antónia: 1812–1886), valamint egy bátyja (Tasziló: 1813–1883) és egy öccse (Lajos: 1823–1889).

György először jogi tanulmányokat folytatott, majd katonának állt, ahol egészen az alezredesi rendfokozatig jutott. Apja halála (1846) után és a bátyjával történt megegyezést követően 1848-ban leszerelt: bátyja katona maradt, György pedig megkapta a családi birtokok nagy részét (Keszthelyt kivéve), cserébe vállalta a költekező apjuk után maradt 4,6 millió Ft-ra rúgó adósság kifizetését.

1848. április 22-én, Keszthelyen kelt az az irat, amely a Festetics család molnári és szenttamási jövedelmeit foglalja össze, ami a földesúri állapotot tükrözi. Eszerint az alábbi vagyonelemeik és jövedelmeik voltak: Molnáriban:

- földvagyon: 36 egész 610/1000 hold belsőség, 256 egész 867/1000 hold szántóföld, 30 egész 429/1000 hold rét, 251 egész 991/1000 hold erdő, összesen: 575 egész 287/1000 hold föld.
- A 20 hold belső telket, 294 egész 400/1000 hold szántóföldet, 33 egész 341/1000 hold rétet és 78 egész 282/1000 hold erdőt bíró 13 egész 5/8 telkes jobbágytól eddig járt az uradalomnak 1580 egész 7/8 napszám gyalog, 81 egész 3/4 font fonás, 13 egész 5/8 öl fahordás és 19 forint füstpézn ezüstben.
- Kilenced fejében bejött gabona ára 6 évi középátláttal tesz évenként 336 forint 1 krajcárt.
- Öt árendális (azaz: bérbé adott) háztól szolgáltatik: 126 napszám gyalog.

- Vendégfogadótól és mészárszéktől, kovácsműhelytől és -laktól, és úgynevezett gazda- és inas-, jelenleg pedig asztaloslakástól, és az úgynevezett lakatosháztól fizettetik évenként 172 Ft haszonbérleti jövedelem ezüstpénzben.
- Épületek: urasági kastély 2000 akóra való pincével, az udvarán „fiscalaris lakás” 600 akós pincével, ispánlakás vagy majorház, istállók, pajták, magtár, nagy cselédlakás. A kastély és a fiskális lakás mégér 22 ezer Ft-ot ezüstben.

Szenttamáson:

- belsőségvagyon: 116/1000 hold,
- föld és rét, melyek mind Molnáriban adattak ki: 822/1000 hold szántóföld és 11 egész 60/1000 hold rét,
- közös jövedelmeket 250 forintra véve ennek évenként 47 krajcár haszonbérleti jövedelem.

A Molnáriban, Szenttamáson és a szomszédos Hídvégen lévő birtok összesen: 38 egész 627/1000 hold belsőség, 383 egész 309/1000 hold szántóföld, 41 egész 489/1000 hold rét, 276 egész 991/1000 hold erdő. Összes birtok: 740 egész 416/1000 hold. Haszonbérleti jövedelem: 335 forint 30 krajcár ezüstpénzben és 126 nap pedig gyalognapszám, 1651 egész 7/8 nap gyalognapszám, 81 egész 3/4 font fonás, 13 egész 5/8 öl fahordás; füstpézn: 20 ft ezüstben; kilenced váltság: 2 ft ezüstben. Végül a természetben járó kilencedgabona ára 336 ft 1 krajcár.

Mindehhez jött még a Márffy-féle zálogbirtok, amit nem örökjogon, hanem zálogban bírtak.¹¹

Ahogy a fentiekből is látszik, a földesúri jogon szedett jövedelmek mellett már megjelentek a piaci alapú bevételek is.

11 Méltóságos Gróf Festetics Tasziló Úr Ő Nagysága Rába Hídvégi, Molnári és Szent Tamási tagosított birtokainak, haszonbérleti jövedelmeinek, eddigi úrbéri adózásoknak és épületeinek összeírása. MNL OL Festetics-leveltár P 275. 82. cs. 101.b. 11–13. p.

A Festetics család címere (Forrás: Wikipédia)

Festetics György a következő évben, 1849-ben házasságot kötött monyorókeréki gróf Erdődy Eugéniával (1826–1894), gróf Erdődy Kajetán és Lerchenfeldi Ernestine Johanna Baptista grófnő lányával. Ebből a házasságból négy gyerek született: Tasziló (a későbbi herceg, 1850–1933), Jenő (szül. 1852), Georgina Ernesztina Mária Eugénia (1856–1934, gróf Kinsky Zdenko felesége 1877-től) és Pál (1856–1930).

A család gazdasági helyzetének rendezése során, illetve azt követően Festetics (II.) György fontosnak tartotta és támogatta a magyar gazdák érdekképviseletének megszervezését. Ez volt az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE). A gróf ennek előbb Vas megyei, majd 1864-től hat évig országos elnöke lett, ez pedig elindította a közeleti szereplés, a politikai pálya felé.

Ferenc József 1860. október 20-án kiadta az „októberi diplomát”; ekkor úgy tűnt: helyreáll az alkotmányosság, újrakezdték mű-

ködésüket a vármegyék is. Valójában csak az 1848 előtti intézményeket hozták létre, a konzervatív magyar arisztokraták elképzelései szerint. Festetics Györgyöt ekkor nevezték ki – előrehaladott kora miatt a megye kormányzását személyesen már nem vállaló örökös főispán, Batthyány Fülöp herceg helyett – Vas vármegye főispáni helytartójává, korabeli szóhasználattal: főispáni helyettesé. A vármegye bizottmányának 1860. december 13–14-ei ülésén – melynek jegyzőkönyve szerencsére fennmaradt a Vas Megyei Levéltárban¹² – Szenczy Ferenc szombathelyi megyéspüspök köszöntötte a tisztséget betöltő Festetics Györgyöt. „Mint a lombos fák árnyékában csergedező forrás, úgy folyt eddig le Méltóságod életének jó része”¹³ – kezdi beszédét a megyés főpásztor, a folytatásban pedig a gróf vasi lakhelyét is említi: „Isten iránt példás kegyeletét Méltóságodnak kitűnőleg tanúsítja az, hogy Molnári kastélyában a kápolnát műüzléssel helyreállíttatá: ’s a boldogságos szűzről czimzett Molnári apátságot nagy áldozattal megalapítá oly korban, mellyben az anyagiak utáni szertelen mohóság lábra kapván, sokan szentségtelen kezekkel a szentélyből elragadni óhajtanák azt is, mit egykor jámbor őseik ott Istennek áldozatul bemutattak...”¹⁴ A főispáni helytartó jelleméről ezt mondja a püspöki méltatás: „Méltóságod nemzeti nyelvünket tisztán, csinosan, folyékonyan és szabatosan beszéli; – katonai pályáját híven megfutá ’s tisztesen befejezé; – országunknak s nemzetünknek 12 évig tartó keserveiben csendes fájdalom-

12 Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL VaML) Vas megye 1860. évi december 13 és 14-én tartott bizottmányi ülésének jegyzőkönyve 1–14. fol.

13 MNL VaML Vas megye 1860. évi december 13 és 14-én tartott bizottmányi ülésének jegyzőkönyve 3. fol.

14 MNL VaML Vas megye 1860. évi december 13 és 14-én tartott bizottmányi ülésének jegyzőkönyve 4–5. fol.

mal részt vett, és sem szavát, sem kezét lealacsonyító bérbe soha nem adá”.¹⁵ A családi életéről pedig ez hangzik el Szenczy Ferenc beszédében: „Legboldogabb házassággal, erényteljes nővel ’s négy test és lélekben szép és ép gyermekkel áldotta meg Isten Méltóságodat, ’s mit koszorus költőnk eszménykép dallott, Méltóságodban teljesült: ’Háza szent templom, maga áldozópap, és az áldásnak poharát kezében Istenek töltik kimeríthetetlen égi itallal.”¹⁶

Mivel a magyar országgyűlés az októberi diplomában lefektetett, a magyar állam szuverenitását sértő Birodalmi Tanácsot nem fogadta el, így az alkotmányos időszak nem lett hosszú életű. Az uralkodó az országgyűlést berekesztette, a megyegyűlések feloszlottak, Festetics György is lemondott tisztségéről, és visszavonult családi birtokaira. A gróf politikai-közéleti pályája további állomásainak ismertetése meghaladja jelen tanulmány kereteit, akárcsak a Sopron–Kanizsa közti vasútvonal megépítésében játszott szerepének bemutatása, de erről már írtunk korábban a *Vasi Szemle* hasábjain.¹⁷

Festetics György Vas vármegye egyik legtöbb adót fizető birtokosa volt. 1873-ban közel 10 ezer Ft adót fizetett (ezzel harmadik volt Vas vármegyében)¹⁸, 1877-ben közel 12 ezer Ft adójával már a második,¹⁹ miként a következő évben is (11 321 Ft).²⁰ 1879-ben ugyanennyi adóval már a virilisek névsorának

élén találjuk,²¹ akárcsak 1880-ban (11 236 Ft).²² 1882-ben a második helyre kerül vissza 9337 Ft-nyi adójával – de ebben az évben legidősebb fia, Tasziló, szintén molnári lakosként 1921 Ft-os adóval 21. a listán, vagyis kettejük együttes adófizetése első helyezést ért volna.²³

Vagyoni helyzete lehetővé tette, hogy – a keszthelyi Georgikont és a Helikon-ünnepségeket megalapító nagyapjához hasonlóan – sokat adakozzon. A Nemzeti Színház alaptőkéjének emelésétől kezdve a nagykanizsai, szombathelyi és csurgói gimnázium támogatásán át a Vas vármegyei árvaházig számos adakozásáról maradt fenn említés. Itt most csak a mai Püspökmolnárral kapcsolatos jótéteményeire térek ki. 1878-ban földterülettel, építőanyaggal és 3000 Ft készpénzzel járult hozzá a túlzásfolt szenttamási római katolikus elemi iskola számára egy új épület felhúzásához,²⁴ míg az iskola gazdasági épületére 31 500 db téglát és 7500 db cserépszindelyt adományozott.²⁵

De nemcsak ő, hanem családtagjai is segítettek a helybeli iskolát. Legkisebb fia, Pál gróf olyan, akkoriban korszerű „szemléltető eszközöket” hozatott, mint a légszivattyú, a magdeburgi félgömbök, dörzs villanygép (dinamó), lepkegyűjtemény üvegszekrényben és a természetes delejkő, azaz a mágnes.²⁶ 1878 októberében pedig Festetics György felesége, gróf Erdődy Eugénia a szenttamási katolikus iskolában 10–15 lány részére kötő- és varróiskolát indított, heti háromnapos tanítással. A szegényebb lányoknak az eszközöket és az alapanyagot is ő biztosította.²⁷ (Férje

15 MNL VaML Vas megye 1860. évi december 13 és 14-én tartott bizottmányi ülésének jegyzőkönyve 6. fol.

16 A versrészlet Berzsenyi Dániel: *A jámborság és középszer* című, 1809-ben írt költeményének 8., utolsó strófája.

17 Kuglics Gábor: Egy kevésbé ismert vasi miniszter. Festetics György (1815–1883)]. = VSZ, 2013. 2. sz. 187–194. p.

18 Vas megye... = Vas megyei Lapok (továbbiakban: VmL), 1873. febr. 23. 2. p.

19 Vas megye... = VmL, 1877. júl. 19. 3. p.

20 Vas megye legtöbb adófizetőinek ideigl. névjegyzéke 1879-re. = VmL, 1878. okt. 6. 3. p.

21 Vas megye legtöbb adófizetőinek ideigl. névjegyzéke 1880-ra. = VmL, 1879. aug. 17. 2. p.

22 Vas megyének... = VmL, 1880. szept. 19. 3. p.

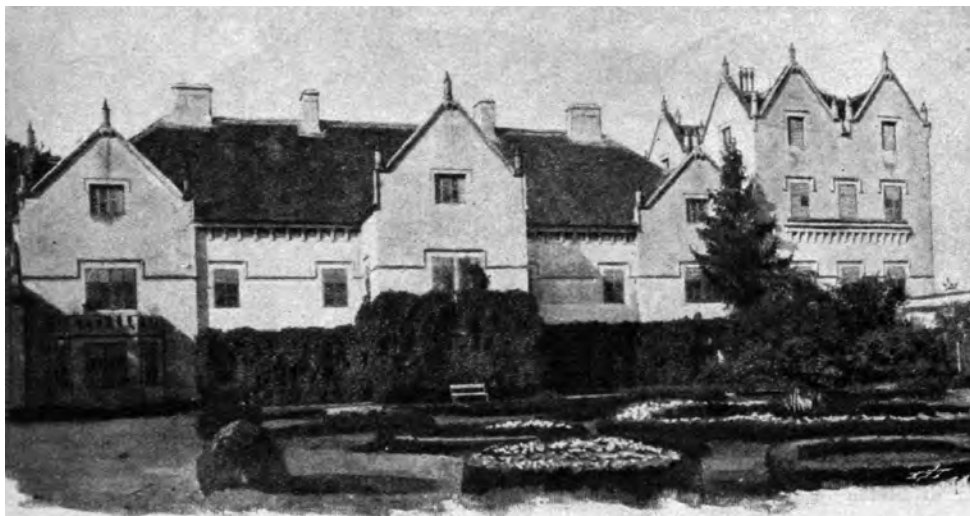
23 Vas megyének... = VmL, 1882. szept. 24. 2. p.

24 Szt.-Tamás... = VmL, 1878. jún. 2. 2. p.

25 Szent-Tamás, 1878. october 1-én. = VmL, 1878. okt. 6. 2. p.

26 Szt. Tamásról... = VmL, 1874. nov. 5. 2. p.

27 Szent-Tamásról írják. = VmL, 1879. okt. 9. 2. p.

A molnári kastély (Forrás: Borovszky Samu: Vas vármegye. Magyarország vármegyei és városai reprint kiadása. Bp., 1989. 67. p.)

1883-as halála után sem feledkezett meg a grófné az iskoláról: 1889-ben például a szegény gyerekeknek tankönyvekre 20 Ft-ot ajánlott fel, 18 tanulóknak pedig téli ruhát biztosított, amit a kézimunka-iskolában a tanító nő vezetésével – akit szintén a grófné fizetett – maguk készítettek el. A mintegy 40 kezdő tanulóknak is ő biztosította az alapanyagokat.²⁸⁾

Itt említhető meg az a kegyúri aktus is, ami fentebb, a megyéspüspök vármegyei bizottmányi beszédében is szerepelt, hogy a gróf még 1857-ben Molnáriban Nagyboldogasszony titulusú apátságot alapított, melynek mindenkori apátja a szomszédos falu, Szenttamás plébánosa lett, mely templomnak ő volt a kegyura. Az apátság költségeinek fedezésére a nagymárfai birtokaiból 172 hold földet a rajta lévő épületekkel együtt, továbbá 200 Ft készpénzt adott át az apátplébánosnak. A gróf kikötötte, hogy az apátnak káplánt kell tartania. Midőn a kegyúr Molnáriban tartózkodik, ünnepnapokon, de néha az általa

kijelölt más napokon is, a káplán a kastély kápolnájában szentmisét volt köteles bemutatni.²⁹⁾

A grófi család lakhelye a Molnári falu nyugati házsorán álló kastély volt. A Sallér (II.) István halálakor (1789) felvett összeírás szerint ez egy alapjaitól újonnan épült, cseréppel fedett egyemeletes kastély volt.³⁰⁾ Ezt Sallér Judit 1815-ben átépíttette, majd unokája, Festetics (II.) György bővítette egy kétemeletes szárnyal. Külső építészeti képe romantikus stílusjegyeket mutatott, a kastélyparkot pedig várfalra emlékeztető kerítés vette körbe, a sarkokon és a kapunál bástyára emlékeztető megoldással.³¹⁾ Egy másik szakirodalmi munka az angol „cottage” stílusba sorolja.³²⁾

29 Az apátság eredeti alapítólevele megtalálható a püspökmolnári plébánia iratai között.

30 MNL OL E 156. - a - F 159. No. 23.

31 Virág Zsolt: Magyar Kastélylexikon. Vas megye kastélyai és kúriái. Bp., 2004. 345–346. p.

32 Sisa József: Adalékok a magyarországi romantikus kastélyépítéshez. = Ars Hungarica, 1980. 1. sz. 103–125. p.

28 Kegyadomány. = VmL, 1889. nov. 14. 3. p.

A kastélyról egy 1868-as újságcikk így írt: „...szobái nem nagyok, de izletes egyszerűséggel rendezettek; a falakat gyönyörű festmények ékítik, többnyire családi képek. Van csinos kis házi kápolnája, melyben a család itt tartózkodásakor naponkint tartatik szent mise. A grófné vallásosságáról tanuskodik még a hálószobájában felállított imaszámoly is, jó szívről pedig beszélnek a szegények; míg a legidősebb sarj, Tasziló gróf, nagybátyjának örököse, a vadászat, agarászat nagy kedvelője, szobája teli ilyeneket ábrázoló képekkel, az udvar meg agarakkal. Szóval, kényelem van, de fényűzés alig látszik.

A kicsiny, de tisztán kezelt kertet vízvezeték által üditik és ritka növési kaktuszok, agavék s egyéb növények ékítik a grófi család kedvenc tartózkodási helyét. Leginkább tisztai épületek környezik s csak negyed órányira van Szent-Tamás falu a családi sirbolttal.”

A kastély belső tereinek berendezéséről plasztikus képet ad az a leltár, amelyet 1883-ban, Festetics György halálakor vettek fel. Eszerint „Gróf Úr Ó Nagyméltósága szobájában” 47 tárgy volt. A gróf zöld posztóval bevont ágyon pihent, kényelmét 4 vánkosszolgált. 6 zöld posztó háttas szék és 2 karosszék, íróasztal, 2 almárium, 2 nádból készült kisasztal, papírkosár is volt a szobában. Könyvei számára könyvtartó, az okiratok és a pénz számára „Vertheim Cassa” állt rendelkezésre. Tipikus 19. századi tárgy volt a gömbölyű „pököláda” (köpöcsésze). A falon nagy aranykeretes tükör, 12 aranyozott és egy fakeretes kép, a mennyezetről üvegcsillár függött. Természetesen tintatartó, gyertyatartó és óra is volt a szobában.

A „Grófnő Ó Excellentiája írószobája” fényűzőbb berendezéssel bírt. Jellemzőbb bútorok: viaszos vászonnal bevont, rézborítású íróasztal, fehér márvány nagyasztal, márványlapos és aranyozott félasztal, aranyozott papírtartó kosár, egy fekete asztalon arany virág. A grófnő ágyán vörös selymet

találunk, akárcsak a díványon, a zsámolyon, a két karszéken és a két háttas széken. Van itt még a női szobákra jellemző spanyolfal, barna bőrből készült nyugágy és kék színű török szék. Az ablakon fehér csipkefüggöny, a falakon aranykeretes képek és nagy tükör, a mennyezeten üvegcsillár. A grófnőnek külön hálószobája is volt, ennek jellemző tárgyai: függönyözött ágy, toalett-tükör vasállványon, festett fenyőfa toalettasztal, mosdóasztal porcelánedényekkel, víztartó bádogszájár, álló ruhafogas. A vallásos áhítatot három rézfeszület és tölgyfa imaszámoly szolgált. A székek és asztalok mellett volt még könyvtartó üvegsekreány, hat aranykeretes kép, paplan, sötétítőfüggöny, de a falba épített rézcsengettyút, a tűtartót és a három éjjeliedényt is leltárba vették...

A következő helyiség a szalon. Fényűző berendezései közé aranyozott márványasztalok, aranykeretes tükör, arany- és bársonykeretes képek, virágtartó kínai porcelán, 37 kisebb porcelánfigura tartozott. Itt állt a zongora és a kandalló, de az imaszámoly is. A fali ablakba ülők kényelmét zöld vánkosszolgált. A család férfitagjai bizonyára szívesen időztek a dohányzóban, ahol a kártyához cseresznyefa „játszó asztalt”, a sakkozáshoz külön félasztalt használtak. A további hat asztalhoz 29 (karos-, háttas és vadász-) szék tartozott, de a díványra is lehetett ülni, mindegyiken vánkossal. A dohányzást réztálcás szivartartó, hamutartó, réz gyufatartó szolgált, de volt itt zongora, „pököláda”, velencei tükör és spanyolfal is.

A kastély kápolnájában márványból készült oltár állt. A leltárba vett tárgyak között találunk aranyozott kelyhet, két misekönyvet, aranyozott ezüst szentségtartót, rézből készült füstölőt és tömjéntartót, szőnyeget, miseruhákat, gyertyatartókat. A földszinti ebédlőben egy márványlapos és egy festetlen fenyőfa asztal állt, melyeknél 24 embernek jutott fehérre festett, virágos vászonbevonatú szék az üveg-

csillár alatt. Az almáriumban ezüst-, réz- és fatálcák sorakoztak, de volt kávéskanna is. A meleget vaskályha biztosította.

Festetics György halálakor a kastélyban élő gyermekeinek természetesen külön szobája volt. Georgina grófnő szobájának berendezése hasonlóan mondható az anyjához, de abban a diófa dominált: ebből készült a két ágy és a tükör rámája is, az ágyterítő, a függöny és a szék kárpitja kék virágos szövetből készült, az ágy előtt pedig barna szőnyeg feküdt. Az esti imát az ifjabb grófnő egy Krisztus-kép felé fordulva mondhatta el. A két fiatalabb fiú, Jenő és Pál szobájában zöld selyemmel bevont cseresznyefa bútorok álltak. Jenő szobájában sakk és dominó játék, hamutartó és szivarvágó is volt, Pál szobájában pedig piros csíkos paplan.³³

A kastélykertről egy 1891-es újságcikk alapján tudunk meg pár információt. Abban az évben, augusztus elején a kertben másodsor virágzott az orgona. Az angolkertet a 39. éve itt szolgáló Payer Károly főkertész és két legénye gondozta. Ritka példányok is nevelkedtek itt. A cikk megemlíti 23 „cidrus piramist”, melyek a kastély nyugati részén vezető út hosszában két sorban díszlenek. De volt külön konyha- és gyümölcskert is.³⁴

Festetics György gróf 1883. február 12-én hunyt el Bécsben.³⁵ Holttestét a Berggassén álló palotájának házi kápolnájában ravatalozták fel. 14-én végső búcsút vettek tőle a miniszterek, az udvari főméltóságok, a külföldi hatalmak képviselői és az uralkodócsalád tagjai. Délután két órakor leróttá kegyeletét Ferenc József is, akivel az elhunyt – miniszter korában – rendszeres kapcsolatban állt. Fél 3-kor egy nyolc fehér ló húzta kocsira tették fel a koszorúkkal borított koporsót, ami

a Déli Vasút pályaudvarára vitte. Az útvonalon nagy tömeg bámészkodott. A pályaudvaron vonatra tették a koporsót, hogy az a Vas megyei Molnáribába vigye.

A gyászmisére 15-én került sor a szenttamási templomban, ahol soha nem látott pompának lehettek tanúi a helybeliek. Itt átadom a szót a korabeli megyei újság, a *Vas megyei Lapok* tudósítójának: „Február 15-én, délelőtt 10 órára nagyszámú gyászközönség jelent meg a szerény faluban, hogy a kegyelet adóját a nemes halott iránt lerója. Vas megye közönségének küldöttsége szentmártoni Radó Kálmán főispán vezetése alatt és Széll Ignác alispánnal, továbbá Szombathely város küldöttsége különvonattal érkeztek Molnáribába. Tekintélyes küldöttség jelent meg Zalamegyéből, melynek a megboldogult egy időben közszeretében álló főispánja volt. A gyászoló család tagjai közt ott láttuk a megboldogultnak fiait. Vas megye közönsége s a szombathelyi küldöttség egy-egy díszes koszorút helyeztek a koporsóra. A gyászmisét Szabó János (helyesen: Szabó József – K. G.) szenttamási apát végezte, míg a hült tetemet Königmayer Károly kanonok szentelte be.” A koporsót ideiglenesen a szenttamási templom kriptájában helyezték el (Festetics György anyja és nagyanyja mellé), míg elkészült a díszes sírhely a molnári temetőben.³⁶

A második, immáron végleges temetésre – végakarátának megfelelően – a molnári köztemetőben került sor május 28-án, szűkebb körben, kisebb ünnepélyességgel. A hatóságokat most már csak a vasvári járásbíró, szolgabíró és a városi jegyző képviselte. A gyászszertartást a „feketére bevont” szenttamási templomban Szabó József apátplébános végezte. A szentmise után a holttestet a molnári temetőben lévő díszsírhelyre vitték át. Az uradalom erdészei – a főerdész veze-

33 A leltár megtalálható a püspökmolnári plébánia iratai között.

34 Ritka virágzás. = VmL, 1891. aug. 9. 3. p.

35 Gyászjelentését közli a *Vas megyei Lapok*, 1883. febr. 15. 2. p.

36 Festetics György gróf temetése. = VmL, 1883. febr. 18. 1–2. p.

Festetics (II.) György és feleségének felújított síremléke a püspökmolnári temetőben (Kuglics Gábor felvétele)

tésével – sorfalat álltak, a szenttamási dalárda pedig gyászdalokat énekelt.³⁷

1894 augusztusában elhunyt feleségét is a molnári temetőben helyezték végső nyugalomra. Erről a *Pesti Hírlap* így írt: „Özv.

37 Festetics György végleges temetése. = VmL, 1883. máj. 31. 2. p.

tolnai Festetics Györgyné szül. Erdődy Eugénia grófnőt f. hó 24-én nagyszámu közönség részvétele mellett helyezték örök nyugalomra, bold. férje mellé a molnári-i sírkertben. A temetésen jelen voltak a családtagok közül: Festeics Tassiló, Pál és Jenő, Kinsky Zdenko és Feri grófok; továbbá Thurn Taxis hg., Erdődy Ferenc és Sándor, Széchenyi Jenő, Batthyány Iván és Sigray grófok; Széll Kálmán és Förster Ottó országgyűlési képviselők, Svastics zalai főispán és a vidék intelligenciája és közönsége rendkívül nagy számban. A virágok egész halmaza borította a bold. grófnő koporsóját. Remek koszorukat küldtek a boldogultnak gyermekei: Tassilo, Pál és Jenő, valamint unokái is. ...”³⁸

A molnári kastélyt Festetics György lánya, Georgina és annak férje, gróf Kinsky Zdenko örökölte, majd 1927-ben – más tulajdonos idején – lebontották,³⁹ az angolpark fáit kivágták, a kastélyudvart felparcellázták házhelyeknek. Napjainkban az egykori magtár, az intézői lakás és a gazdasági iroda épülete, továbbá a téglakert egy része áll. Festetics György és felesége síremléke 2022 nyarán – őszén az Emberi Erőforrások Minisztériuma és Püspökmolnári Község Önkormányzata jóvoltából megújult, ünnepélyes újraszentelése 2022. november 4-én volt. Az utcát, ahol a sírt is magába foglaló régi molnári temető áll, 2015-ben Festetics György utcára nevezte át a községi önkormányzat. Gróf Festetics György sírja, illetve Festetics György életműve – e sorok írójának előterjesztésére – bekerült Püspökmolnári Község Értéktárába,⁴⁰ továbbá a Festetics család szellemi örökségének részeként a Vas Vármegyei Értéktárba is.⁴¹

38 Halálozások. = Pesti Hírlap, 1894. aug. 28. 5. p.

39 A rábamolnári kastély lebontásából származó építkezési anyagokat ajánl egy hirdetés a Vasvármegye 1927. szeptember 4-ei számának 13. oldalán.

40 Lásd: <http://www.puspokmolnari.hu/index.php/er-tektar>. Megtekintve: 2023. június 4.

41 Lásd: <https://vasmegyeiertektar.hu/reszletek/festetics-csalad-szellemi-oroksege/>. Megtekintve: 2023. június 4.